

Detta reportage med dessa bilder har varit publicerat i Bräkne-Hoby Hembygdsförenings årsbok **Hobybygden 2007**. En något kortare version var publicerad i **Blekingeboken 1986**:

Inge Nilsson

KALLA-NISSEN – SPELMAN FRÅN ÖRSERYD

Kalla-Nissens vals är en spelmanslåt som har blivit vanlig och populär i folkmusiksammanhang under de senaste decennierna. Även uppe i Hälsingland kan man få höra den. Jag blev mycket överraskad då jag på spelmansstämman i Delsbo fick höra valsen en sommardag 1983. Den framfördes då av systrarna Forsströmsson från Mörrum iförda blekingedräkten.

Dagens traditionsbärare av Kalla-Nissens vals är bla systrarna Ulla och Britt Forsströmsson från Mörrum, här i blekingedräkt. Bilden från spelmansstämman i Delsbo 1983. Foto: Inge N

Gårdagens traditionsbärare av Kalla-Nissens låtar var den legendariske spelmannen Axel Sjölander i Grönadal, Tingsryd. Han avled 1981, 85 år gammal. Bilden tagen framför hans lilla stuga 1976. Foto: Inge Nilsson

Den som i modern tid har fört fram låten och gjort den känd är den legendariske spelmannen Axel Sjölander (1896-1981) från Grönadal, Tingsryd, en av de sista genuina gamla spelmännen i Småland. Han får räknas som traditionsbäraren och från honom har låten upptecknats och spritts vida i spelmanskretsar. Många spelmän besökte honom också under 1970-talet och lärde sig låtar.

Men det är få som vet var låten kommer ifrån och vem Kalla-Nissen var. Därför kan det vara på sin plats att här berätta om en av hobybygdens spelmän. Det är dock inte många uppgifter som finns kvar om hans liv.

Kalla-Nisses rätta namn var Nils Karlsson (i några böcker kallas han felaktigt för Karl Nilsson men det var fadern som hette så). Han föddes i Hunnamåla, Öljuhults socken, år 1823 och var av Kroksläkten från Tattamåla i Hällaryd. Nils gifte sig i mitten av 1850-talet med Hanna Olsdotter från Ljungsjomåla, Ringamåla socken, vars föräldrar var från Tingsås och Urshult. Nils och Hanna bosatte sig i Örseryd, i norra delen av Bräkne-Hoby socken i

gränstrakterna mot Småland, där Nils var torpare under Simon Lindströms gård, vilken är gård nr två till vänster om vägen nordväst från skolan. Nils var även korgmakare. Det var ett mycket fattigt hem på det lilla torpet. I husförhörlängderna står Nils benämnd som fattighjon och man fick nio barn varav två dog inom ett par år.

Nils var också spelman och det berättas att han var mycket ute på spelvandringar med fiol och ibland enradigt dragspel i omgivande socknar i Blekinge och Småland. Det var därför som hans mycket duktiga hustru Hanna fick ta ansvar för familj och försörjning, för spelandet gav inte mycket. Denna situation var vanlig bland spelmän förr i tiden. Dessutom skulle familjen göra 10-25 dagsverken på gården.

Ossian Lindström (1880-1963) som var son på gården har berättat att Hanna brukade gå till Karlshamn (tre mil) åt bönderna med smör för att få ihop lite pengar. För det fick hon fyra öre per skålpund (1 skålpund = 0,425 kg). Om vi omvandlar detta till dagens penningvärde och förutsätter att hon bär 20 kg så blir det cirka 86 kr för att gå sex mil! Till jul brukade hon baka ett rejält bak på cirka 40 brödkakor som sedan fick torka och skulle räcka hela vintern. En vinter tog dock brödet slut och alla de hungriga barnen föll ned och bad till Gud om en brödkaka. Detta fick Ossians mormor Karin reda på och hon lät lägga en kaka bröd i snön på taket och barnen trodde att Gud hört deras bön och lagt dit den.

Kalla-Nisse blev en känd spelman på bröllop och fester i dessa trakter och han komponerade även egna låtar. Tyvärr är det bara två, en vals och en polkett, som har bevarats till eftervärlden. Axel Sjölander som ofta spelade Kalla-Nissens vals bla i radio och TV berättade att han hade valsen efter sin far som lärt den av *en spelgubbe från Hoby i Blekinge*.

Eftersom Örseryd inte ligger stort mer än två mil från Yttre Källehult i Urshult, där Axels far bodde, så var det ganska naturligt att de båda spelmännen träffades och lärde sig låtar av varandra. Axel har dock aldrig själv träffat Kalla-Nisse eftersom han föddes samma år som denne avled. Han har hört sin far berätta om honom.

Kalla-Nisse dog på sitt torp en högsommardag 1896. Fyra år senare avled även hustrun Hanna och makarna efterlämnade sju barn, tre flickor och fyra pojkar. Till en liten del har spelmanstraditionen upprätthållits i släkten. Nils tredje son Karl (1871-1943), som tog namnet Tingren, spelade dragspel och bodde på ett torp, som nu är borta, till höger om vägen strax norr om skolan i Örseryd. Han blev också den förste lantbrevbäraren – gående – på linjen Hoby-Örseryd. Fjärde sonen August Nilsson (1873-1946) var med sin familj först inhyses några år hos sin syster Matilda i Örseryd (på ett torp norr om vägen Örseryd-Raskamåla, 500 m från postkuren) innan familjen flyttade till Tararp (Bräkne-Hoby socken) där August var skomakare. Han spelade ibland munspel. Augusts yngste son Kjell Nilsson (1914-1997), boende i föräldrahemmet i Tararp, spelade på fritiden dragspel och lärde sig på äldre dar Kalla-Nissens vals som han inte känt till tidigare.

Den lilla torpstugan i Örserydsskogen är sedan länge borta men grunden finns fortfarande kvar väl synlig. För den som vill besöka platsen är det bara att åka till platsen för täckfabriken i Örseryd, nu riven, väster om f d skolan (vägen åt nordväst vid den gamla postkuren och sedan första vägen till vänster). Där vägen tar slut finns fortfarande en liten högt liggande damm med stort utloppsrör. Gå stigen längs södra kanten av dammen upp på höjden öster om Lilla Örsjöns sydspets. Där hittar man i en storblockig ungskog, just nu med god sikt, både rester av murverk och grund samt källarhålan där stugan stått. Där finns även tydliga rester efter bla ladugårdsgrund och stängsel. Man ser också tydligt var de små åkertegarna legat.

Av Kalla-Nissens torp i Örserydsskogen återstår bla grunden, murverket och källarhålan efter stugan. En fin stig går genom torpområdet med husgrunder och synbara åkrar mellan vägen och Lilla Örsjön. Bilden tagen i juni 2007. Foto: Inge Nilsson.

Platsen för torpet verkar underligt vald eftersom det runt om är mycket stenigt med stora block i en brant terräng.

Här kan man då begrunda hur en torparfamilj bodde och kämpade för uppehållet under andra hälften av 1800-talet. Men trots fattigdomen fanns även ett musikintresse både där och annorstädes ute i de torprika skogarna där ungdomarna samlades till bla vägskälsdans.

Litteratur:

Magnus Gustafsson: **Axel Sjölander – spelman i Grönadal**, Smålands Musikarkiv 1992 , (bok och musikkassett med bla Kalla-Nissens vals och polkett)

Lena Krok – Eva Liljedahl-Nordlinder: **Folkmusik och folklig dans i Blekinge** 1979

Lena Krok: **Folkmusik och dans i Blekinge** 1980 (bla intervju med Kjell Nilsson och noter till Kalla-Nissens vals)

Inge Nilsson: Kalla-Nissen – bygdespelman från Örseryd, **Blekingeboken 1986**

Sven Nilsson: Barndomshemmet, **Hobybygden 1999**

Agnes Wirén: Vi minns den gamla tiden, **Bräkne-Hoby – en sockenbok** 1962 (bla intervju med Ossian Lindström)

Fotnot: Kalla-Nisse var författarens farfars far via August och Karl Nilsson.